

ARALIK BİR KAPI

آراق بر قاپی

Aklın yolu bir ise aşkın da birdir yolu...

عقلك یولی بر ایسه عشقك ده بردر یولی

Sahici bir düşünmenin ancak ona eşlik eden bir hissiyatla, bir yaşam hâliyle birlikte ve beraber gerçekleştiğini göz önünde bulundurursak eğer niçin tam da düşündüğümüz gibi hayatlar yaşamadığımızı ya da niçin daha önce gerçekten düşünmemiş olduğumuzu daha yakından kavrama fırsatı elde edebiliriz. Günümüzde çoğunlukla rasyonel akıl olarak ifade edilen ve yaşamı sürdürürken esaslı bir fail olduğunu düşünmediğimiz, ben ya da kendi olarak kendimizi oraya savrulmuş bir halde bulduğumuz mahallin; evvela bir çıktı, bir son-uç olarak meydana geldiğini dikkate alırsak; ondan ziyade başka etkenlerin de düşünme sürecinde söz konusu olduğunu ki hatta düşünce ve eylem için temel belirleyici etkenlerin bilinçte ya da şuurda fark edilebilir olmaktan uzak bir faaliyet yürüttüklerini görebiliriz.

Bu da yukarda bahsettiğimiz hâliyle hissiyatın yahut arzuyu üryan eden yaşam hâllerinin çeşitli uçlarında nasıl olup da kendine bir kök, kaynak kazandığı noktasına taşır bizleri fakat tuhaf olan ve gözden kaçırılan şu ki çoğu zaman günlük hayatı yaşarken duyguları en uçlarında yaşamadığımız için; alışkanlıklarımız bizi yerli yerleşik daha güvenli bir mahalle sevk ettiği için, daha hayati olanların üzerine düşünmediğimiz, onları akla getirmediğimiz takdirde nasıl olup da faaliyetlerine devam ettikleri ki hatta bilincin şuurun kavrayışından daha belirleyici bir tesir gösterdikleridir. Bu önceki metinlerde de ifade edildiği üzere, düşün alanında genel kabul görmüş fikriyatı hatırlayacak olursak; biz insanları diğer canlılar arasında müstesna kılan konuşma eyleminin ancak ve ancak konmak ve konuşlanmakla birlikte ve beraber mümkün olacaktır. Aslında lisan itibarıyla bizlere halihazırda sunulan gerçeğin üzerine

düşünmeksizin konuşuyor olmamız da gösterir ki konuşan varlık; hali hazırda konulup, konuşlandığı, bir konut edindiği yahut konuk olduğu bir düşünce sistematığının olduğu bir yerden konuşur. Eylemler de esasında insanın müstesnalığını gözeterek söyleyecek olursak tam anlamıyla bir düşünümün sonucudur; gerek şuuri, gerek şuursuz gerek bilinçli gerek bilinçsiz yapılanlar eylemlerin herbiri bir düşüncenin sonucu olarak meydana gelir ancak üzerine düşünülmediği, konuşulmadığı durumlar söz konusu olduğunda eyleyen, düşünen yahut konuşan ne eylediğini bilir, ne düşündüğünü ne de konuştuğunu. Çoktan ona sağlanmış düşün alanında bir tabiiyetle beraber, çizilmiş sınırların had ve hududundan öteye gitemez.

Konuşmak da tıpkı yazmak gibi düşünmekle içli dışlı bir hâl teşkil eder. Çünkü bizler kendimize dair hatırdaki tuttuğumuz anıları eninden boyuna gözden geçirdiğimizde fark ederiz ki yaşadığımız zamanın ancak konuşabildiğimiz, konuştuğumuz anlarını hatırlayabiliyoruz. Bu da tam anlamıyla bir konuşmanın gerçekleşmesi için, yani insanın kendi belleğinde kendince bir varlık edinebilmesi için, adlandırılması zorunluluğunu beraberinde getirir. Kimi düşünürler bunu yenidoğanın bir zamanlar annenin göğsünden çiğ süt emerken onun gözlerinde kendi varlığını görmesiyle beraber bir başkalık, bir kendilik alanına taşındığını düşünür; kimiye ayna evresi olarak nitelendirilen bir süreç esnasında, annenin bebeğe ayna karşısında bak bu sensin demesiyle birlikte; bir yarılmamanın âna, anlama taşınmasıyla beraber her ikisinin de konup konuşlandığı bir yerde, konuştukları bir yerde vuku bulduğunu söyler.

Bu, bilincin aşına olduğumuz temel sınırları için yeterli bir açıklama gibi duyulmuş olsa dahi, son asırları göz önünde bulundurarak söyleyecek olursak; algının aydınlatılmış ufkunda "ben ya da kendi" olarak kavradığımızın, bir başkalarının sözüyle beraber ve birlikte vuku bulması insanı da şeyleştiren, nesneleştiren bir yerden düşünölmeye zorlamıştır. Böylelikle 17. Asırdan bu yana yalnız görünen gerçekliğin haddinde tariflenen insanın, tıpkı yekpare bir bütün olarak kainatın insanın emrine nesneleşmiş, tasnif edilmiş bir vaziyette amade kılınışında olduğu gibi, aynı düşün ve eylem kökünden kaynaklı olarak makineleştiği ve giderek şeyleştiği gerçeğini gün yüzüne taşır. Oysa yukarıda bahsettiğimiz düşünürlerden biri olan ve kendini sonraları anti-filozof olarak da tanımlayacak olan Lacan'ın ayna evresi hususunda dile getirdiği benin'de bir nesne oluşu mevzu sonradan şiddetle karşı çıktığı bir duruma da evrilmiştir.

Burada önceki metinleri de okuduğunuzu varsayarak daha başka bir yere dikkatinizi çekmek istiyorum. Örneğin cerrahi bir operasyon uygulamak için narkoz verilen ve şuuru, bilinci kapalı olduğu düşünölen hastaların kulaklarına çeşitli talimatlar fısıldandığında; beynin uyanık bir haldeyken ilgili talimata özgü olan çeşitli nöral bölgelerde "uyku halinde iken de" tam da talimatın "kavranılıp, üzerine düşünöldüğü ve eğlenildiği" bir yerde neredeyse aynı faaliyeti açığa çıkardığını görürüz. Bu da bize bir anlamıyla gösterir ki; dünyaya geldik geleli, şuursuz tek bir anımız dahi olmamıştır; gel gelelim bunların bir kısmı karanlıkta kalmış, bir kısmı aydınlığa, ışığa taşınmıştır. (Esas itibarıyla da

bu bahsettiğimiz ayrılık noktası insan için hayati bir önem teşkil eder, konuşması için gerekli ve zorunludur; tam da kendini diğer varlıklar arasında özgü kılan özelliğinden kaynaklı olarak zorunlu bir şekilde geçmesi gereken bir eşiktir.) Çünkü mevzu bahis deneyin sonucunda artık sözde uyku halinden uyanan hastaya ne duyduğu sorulduğunda hafızasında herhangi bir ize rastlanılmadığı da görülmektedir, belki örtük belleğe dair bir çalışma yürütüldüğünde uyarıcı niteliğine bağlı olarak ayırt edici bir eğilim göstereceği fikrini dahi öne sürebiliriz. Çünkü her ne olmuşsa olmuş, uyku halinde olduğunu varsaydığımız bir vakit ona çeşitli talimatlar vermişiz ve bunun sonucu olarak da orada —uykuda da olsa, şuursuz, bilinçsiz de olsa— bize cevap veren birinin var olduğu sonucuna ulaşmışızdır.

Diyebiliriz ki hem cerrahi operasyonların vermiş olduğu acının yine aynen duyumsanmış ve fakat karanlıkta kaldığı için hiç yaşanmamışçasına hatırlanmıyor oluşu sonuç olarak çok anlamlı bir farklılık ortaya çıkarmayacaktır. Bunun bir benzeri rüya için de geçerlidir, doğduk doğal ömrümüzün bilmem ne kadarını uyku hâlinde geçiriyor olduğumuzu düşünsek dahi daha başka bir yerden rahme düştük düşeli taşıdığımız bir canlılık var ve hiç ölmedik, en azından bu yazıyı okuyanlar için söylemek gerekirse, ölmeden ölenleri tenzih ederek söylüyorum. Psikanalizin kendi eylem alanımızda kökünü Grek mitolojisinden alan psukhe-analiz olarak değil de niçin can çözümü olarak adlandırıldığını burada düşünmenizi isterim. Çünkü orada nesne oluşu, adlandırılışı, bir başkanın alanında varlık kazanışı, nesnesiyle birlikte düşünmeye başlayışı ile birlikte varılan bir ayrımın noktasına geldiğimizi görürüz; aydınlıkta kalarak karartılan yine canlı olmaya devam eder, nefes alıp vermeye devam eder, yaşar.

“Gaybın da gaybı vardır” olarak önceki metinlerde ifade ettiğimiz husus burada daha bir ışığa geliyor, Türkiye’de psikanaliz icra ettiği iddiasında olan kimselerin gayri iradi olarak adlandırdıkları, bilinçdışı olarak ikame ettikleri kavramın esasında ne Lacan’ın ne Freud’un kastettiği “başka bir yer’i” ikame ettiği söylenebilir; esas itibarıyla kaybedilip hafızanın ücrasına gömülmüş olanın, bilince getirilebilecek olanın o olduğunu sanmaktalar ve fakat gaybın da gaybı vardır derken kastettiğimiz şuuri olarak ışığa getirilebilecek olanla asla ve kat’a (konuşan varlık olduğumuz müddetçe) ifade edip, bilince taşıyamacaklarımızdır; bu da insan oluşun gerilmiş ve çekilmiş olan, efendi sözüne tabii bir gerçekliğin değil de terminolojik olarak söyleyecek olursan reel olan gerçeğin sakatlanmasıyla birlikte ancak bir can’a sahip olacağıdır. Bu bahiste söz ettiğim eleştirinin oldukça ileri gidip birçok analisti hedef aldığını belki de onlara haksızlık ettiğimi dahi düşünebilirsiniz, ilerde daha da açmak üzere aklınızda bulundurmanızı istediğim “bilinçdışının niçin bir dil gibi yapılandığı” ve Türkçenin asırlarca hangi harflerle birlikte kendine bir vücut bulup, günümüz insanının düşüncesini ne şekilde belirlediği sorusu olmalıdır.

Bir önceki metinlerde can çözümü sonucunda meydana gelen değişimlerin daha önce karşılaşılmamış ve fakat var olmak için bir canlılık, arzu göstererek

mevcudiyetini korumuş “ben ya da kendi olmayanlardan” bahsetmiştik. Tam da burada niçin diri diri gömülmekten dem vurduğumu anlamanızı istiyorum, çünkü diri diri gömüyor ya da gömülüyor olsak dahi, dirilmek an meselesi olarak zamansız yahut anlamsız bir yerde varlığını koruyacaktır —zamandan, anlamdan, mekandan ve andan münezzeh olarak düşünmeyin orası çok daha başka aklen kavrayamayacağımız bir kavrayışa sokulamayana götürür bizi. Çünkü bilinç ya da alışageldik bir yerden şuur olarak kavradığımız hem karanlığı hem de ışık olarak varsayılanı birlikte ve beraber taşır, yaşar, bir candadır her ikisi de en nihayetinde belki burada kendi lisanımızda kadının ve erkeğin bir câna sahip oluşunu gözetebiliriz —diri dediğimizde diriliğin, dirliğin aklımıza geldiği açıktır fakat dirilmek dediğimizde neyi duyarız. Elbette analiz süresi boyunca bir çözüm üretilmesi, canın çözülmesi için son asırların yoğun çabasıyla birlikte artık keşfe malum olmuş olan sevginin ve aşkın peyda olduğu bir zeminde buluruz kendimizi; konup konuşlandığında, mevzu bahis karanlığı da aydınlığı da gözetken, okuyan bir yerden, aslında ve esasında her ikisini düğümleyip, mühürleyen bir yerden, hem bir söz bağlamında kavrayışa sokarak ona bir ben bir kendi sunuyorken diğer yandan da neyin ya da kimin ben ya da kendi olmadığının belirlendiği bir yerden; daha açık bir ifadeyle yukardaki bahsimizi de katarak birleştirecek olursak eğer, bir nesne olarak belli bir tasavvur alanında kavrayışa soktuğumuzun esasında kavrayışa sokulamayanın yerini tutarak zuhur ettiğini, onu ikame ettiğini göz önünde bulundurduğumuz zaman ancak onların “birleşimiyle” birlikte gerçekleşecektir.

Aklın yolu bir ise aşkın da yolu bir olmalı...

Çünkü tuhaftır Lacan’ın aktardığı haliyle olduğu gibi söylememiz gerekirse anlamlı bir süre için rasyonel aklın zemininde tutunduğu gerçeğin ufkunu aralama zahmeti göstermeyen Freud dahi kendi analizanını yeri geldiğinde sevmek zorunda kalmıştır. Ve bütün eserlerinde yalnızca bir defa geçtiği için hapax legomennon olan kavram “gesamt ich/bütünsel ben’in” bütün külliyatta bir defa o da “aktarım aşkı” bahsinde geçtiği, bizim de can çözümü alanında tam bu bu kavramı “cân” ile tercüme ettiğimizi hatırlayalım. Tabii Lacan için konuşacak olduğumuzda onun o herkes tarafından konuşulan meşhur kavramı, arzuyu hareket ettiren “nesne a’nın” Platon’un şölenindeki Sokrates vari aşkın üçleminden kaynak aldığını hatırlayabiliriz. Tam olarak analizin de bir sonuç vermesi için; analistin ancak ve ancak analizanın arzusunun nedeni hâline gelerek, aktarım aşkının vuku bulduğu vakit, çözümlenmesi, okunması, yorumlanması gerekecektir. Bu da bizi yine önceki başlıklarda ele aldığımız Lacan’ın malum sözcüğü olan aktarım alanında muhakkak “İlahların ya da (aşkı da akli da bir olan, biri-dengi-aynı-eşi benzeri olmayan) tek bir İlah’ın” Allah’da orada olması gerektiğine götürür. (Bu bahiste tam olarak neyi kastettiğimi anlamanız için; Tanrı’nın, Freud ve Lacan’ın kurageldiği psikanaliz praksisinde nasıl bir yere sahip olduğu hususunda kaleme alınan, “babayı öldürür başını alırlar” adlı metni okumanızı isterim, özellikle Lacan’ın aforozuna sebep olması sebebiyle onun düşün alanını baştan sona belirleyen

seminerin (baba'nın adları) tahlilini görmeniz, bir'e dair atfedilen anlamın yerli yerine oturması için kıymetli olacaktır.)

Bu bahiste tartışmayı biraz daha genişletmemiz gerekirse insanın nesnesiyle düşündüğünü söyleyen Aristoteles'i elbette duyup, daha yakından kavrama imkanı bulabiliriz. Hatta belirli noktalarda ona hak da verebiliriz fakat bu kavrayışın esasında kavrayışa sokulamayacak olanı düğümleyen, ona bir durak ve tabii hareket noktası teşkil eden, karanlık ya da aydınlık adında iki bahsin oluşması için birini şuura taşıırken yek birini gaybda bırakan bir yerden kurduğunu da hatırlamamız gerekir; henüz daha gözlerimizi açmamışken, bir ada sahip değilken, annenin organizmasıyla birlikte ve beraber bir bütün olarak rahimde vücut bulmuş iken; ancak bir ayrılıkla beraber bir nefese kavuşuruz. Söz konusu durum çoğunlukla fırlatılmak olarak tarif edilmiş olsa dahi; insanın kendini, kendinden önce konup-konuşlanmış ve nihayet konuşarak bir toplu uzlaşımınla beraber örülen hudutlarda kavmine bir yaşam alanı tayin etmiş insanların sözüyle birlikte ancak bir varlık ve mevcudiyet kazanmıştır.

Bu da insana dair bahis kurduğumuzda niçin herhangi bir hastalığın yalnız görünen gerçekliğin ufkunda aranmaması gerektiğini bize daha yakından gösterir. Çünkü modern bilimi mercek altına alıp onun köklerine değin vardığımızda görebiliriz ki; ister fizikten, ister biyologiden istersek de kimyadan bahsediyor olalım bunların herbirinde gerçek olarak kavranılanın çağlar boyu başka şekil ve şemale döküldüğünü, yanlışlanana değin "gerçek" olarak kabul gördüğünü görürüz. Tam da bu sebeple o güne değil algının yahut bilincin sınırları dahilinde bir kavrayışa sokulamamış olan, kavramlaşmamış, kavranamamış olanın, ışığa yahut şuura-bilince yerleşmemiş olanın keşfiyle birlikte eski kuram ve bakışların da yıkıldığını, onarıldığını ger-çeğin — kelimenin oluşumu da itibarıyla da söyleyecek olursak— "yeniden gerilip çekildiğine" şahit oluruz.

Bir zamanlar gaib'de kalan insani ilginin yahut bilginin zeminine yerleşememiş olan düşün ufkunun tarihin çeşitli zamanlarında, zamanın ruhunda, meydana geldiğini görürüz; bu da demektir ki keşfedildiği âna değin, zamâna ve anlama taşındığı güne değin kozmolojik olmadığı varsayılan unsur ve kavrayışın, — gerçek olduğu hususunda uzlaşmış— kozmosun içine taşınıp eritildiği, örülmeye devam ettiğidir. Kant'ın da bizlere hatırlattığı üzere, yaşadığımız kainata biz nasıl bir göz ile bakıyorsak —ki bu aynı zamanda kendimiz için de geçerlidir— o bize kendini öylelikle sunacaktır. Bakışımızı değiştirdiğimizde ise kavram olarak addettiğimizin "kavrayışa sokulamayandan" alınan numuneler ile birlikte ân'a taşınıp anlam kazanıyor olmasının, ve bunun tam da "sözde" gerçekliğin yerini tutuyor olmasının bir zorunluluk olmaktan tamamen uzak ve başka kavrayışların da gayet tabii düşün yoluyla mümkün olduğudur.

En azından onun kurmak için koca bir ömrünü adanmış olduğu mantık zemini "arı usun/sade aklın hudutları" bize bunları söylüyor. Aklın yolu birdir diyelim —"bir" derken aklın öyle bir yolu vardır ki o yolun başka bir eşi benzeri yoktur

bağlamında da düşünebiliriz. (Burada yine düşün alanı tayin etmek gereç edindiğimiz ve tabii kendimizi ona içre doğmuş bir halde bulduğumuz konuşulan/yazılan dilin fertten ferde/milletten millete gösterdiği değişimi hatrımıza getirelim.). Çünkü tam da yukarda giriş kısmında tekrar ettiğimiz hususu yeniden söz konusu edecek olursak; yalnız insana/konuşan varlığa özgü olmasıyla bile geldiğimiz düşünce faaliyeti hiç ama hiçbir zaman bir arzu'dan ve bir gaye'den uzak ya da ayrı olmamıştır. Zaman fark etmeksizin söyleyebiliriz ki hangi düşünceden bahsedecek olursak olalım; düşünürün içinde bulunduğu yaşam hâliyle beraber, hissiyatıyla yoğrularak, söz alanında çizili sınırların sağladığı zeminde ancak kendine varlık kazanmıştır. Bu da konuşmanın düşünmek ile düşünmenin de konuşmak ile kopmaz bağlarını göz önünde bulundurduğumuzda her nevi düşüncenin; düşünürün kon-up, konuşlandığı, konuştuğu bir yerden, tıpkı topraktan biten bitkilerde olduğu gibi bir tohum verdiğini söyleyebiliriz. Fakat bu elbette bu anlatımla da sınırlı kalmayıp, konulup konuşlanırken konuştuğu yerden düşünce üreten düşünürün her şeyden evvel "varım diyebilmesi için" —burada modern bilimin babası olarak bilinen Cizvit Descartes'ı akla getirebiliriz— ait olduğu toplamın bir başkayla (diğer kavimlerle) kurduğu münasebeti göz önünde bulundurmalı ve söz konusu düşünürün takındığı etik, ahlaki yahut estetik tavırla beraber açığa çıkarmış olduğu düşünceye kök veren arzu ya da gaye'i tartışmaya dahil etmeliyizdir, çünkü çoktan dahildir. Kaynak olan derken kastettiğimiz ise daha ferdi bir yerden psikanaliz bahsine yeniden döndüğümüzde; arzunun nedeni/hareket ettiricisi olarak kabul gören nesne'nin (en temel, hayati yaşam hallerinden olan kaygı ve arzu için mihenk taşı olanın) mahallinde buluruz kendimizi.

Bilinen tarih boyunca kavimler birbiriyle münasebet kurdukça savaştıkça ya da komşuluk ilişkileri geliştirdikçe, tıpkı yenidoğanın bir başkalarının varlığıyla karşılaşmasında olduğu gibi, milletlerin de bu temaslar aracılığıyla düşünmeye başladığı ki hatta felsefenin dahi böylelikle meydana geldiği söylenir. Bilinç ya da şuur için metnin başında bahsettiklerimizi tarih bilinci yahut şuuru içinde aynen vaki olduğunu söyleyebiliriz. Bilim yahut felsefe tarihi söz konusu edildiğinde kozmolojik olmayan unsurların keşfinin tam da milletlerin bir var olma kavgası, savaşı gerçekleştirdiği zamana, cihan harplerine denk geldiğini görmek ise daha başka kapıların halen aralık olduğunu gösterir bizlere.

Burada da düşünmemiz gereken daha bağlayıcı bir yerden, tüm o felsefi kavramlardan, bilimsel araştırmalardan ziyade düşünürün yahut bilim insanının her türlü düşünümün evvelinde neyi hedeflediği, neyi arzu ettiği, neye ya da kime aşık olduğu olmalıdır. Çünkü ister istemez mevzu bahis keşiflerin açtığı zeminde, onların çizdiği gerçeğin had ve hududunda yaşar bir hâlde buluruz kendimizi. Bu da gayri iradi bir yerden, yukardaki örneği hatırlayacak olursak daha şuursuz ya da bilinçsiz, hatırda tutup üzerine düşünemediğimiz ve fakat düşünce ve eylemimizi çoktan belirleyerek faaliyetine devam eden bir yerden varlığını korumaya devam etmektedir. Bununla da kalmaz kendi bireysel yaşamlarımızda korkunun, kaygının, öfkenin, umudun, ümidin, arzu ve gayenin sınırları baştan sona kuşatarak kim olduğumuza, nasıl yaşamamız gerektiğine,

dertlerin devasına yahut olası bir yaşamın, ihtimalin tartışılabileceği mantıki zemindeki düşün ufkuna değin bir belirlenim arz eder. Biz erbab-ı cumhuriyet'e, binlerce yıl öncesinde kaldığını düşündüğümüz köleliğin modern birer damgasını vurur, mühürler, âni zamanı ve anlamı kurar. Bu maalesef birçoğumuz için üzerine düşünölemeyen bir yerden gelip geçiyor, daha dogmatik bir yerden kavranıyor; oysa gözden kaçan ışığa gelenin örtbas ettiği sözde bir karaltı olduğu varsayılan kaynaktan başka numuneler alınarak, onların kendilerini daha başka bir söz alanında daha başka bir hâl ve vaziyette sunacakları mahalın her an ortaya çıkmak için tetikte beklemesi; faal, canlı olmasıdır.

Niçin çıkmıyor? Düşünmenin tam da hissetmek olduğu, o ilk konup konuşıldığı ve konuştuğu mahalle-hâle dönmeksizin icrasının mümkün olamayacak oluşundan olabilir mi? Ya da karanlıkta gayb edilen anahtar aydınlıkta arama gafletine düştüğümüz için olabilir mi? Tam da hatırlamadığımız için erişimin mümkün olmadığını düşündüğümüz, zamansız ve mekansız olarak varsaydığımız bilincin ya da şuurun sınırları içerisinde fark edemediğimizden “can'da belirleyici bir etken olarak” faal olmadığı yanılığısına kapıldığımız için olabilir mi? Sahici bir düşünme için hayati olarak addedilen ve düşünceye kök veren o mahallere dönüşün zorunluluğu, bizlere ilk bakışta geçip gitmiş olarak görünebilir; oysa konup, konuşlanmak, bir konut edinmek ve tabii konuşmak arzusuyla “varım diyebilmek” için yürüttüğümüz mücadeleye yeniden dönmenin ya da hali hazırda tüm bir zamanın bir olan câna, âna içre olup sirayet ettiğini duyumsamanın zorunluluğundan; geride kaldığını düşündüğümüzün ve her ne kadar şuurunda, bilincinde olmasak dahi bizimle birlikte ve beraber faal olduğuna dair düşünmenin zorunluluğundan kaynaklanıyor olabilir mi?

Ne demişti âşık Niyâzî

“işit Niyâzî'nin sözün bir nesne örtmez Hakk yüzün
Hakk'dan âyan bir nesne yok gözsüzlere pinhân imiş”